

8. Князь А. А. Пьеса М. Цветаевой «Метель» / А. А. Князь // Література в контексті культури: Збірник наукових праць. – Вип. 16. – Т. 1. – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2006. – С. 113–120.
9. Войтехович Р. Психея в творчестве М. Цветаевой : эволюция образа и сюжета : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.02 / Войтехович Роман Сергеевич. – Тарту, 2005. – 164 с.
10. Быстрова Т. А. Итальянский субстрат в творчестве Марины Цветаевой : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.01 / Быстрова Татьяна Александровна. – М., 2006. – 183 с.
11. Кумукова Д. Д. Театр М.И. Цветаевой, или «Тысяча первое объяснение в любви Казанове» (Поэтическая драма в эпоху «синтеза искусств») / Д. Д. Кумукова. – М. : Совпадение, 2007. – 279 с.
12. Нямцу А. Е. Основы теории традиционных сюжетов / А. Е. Нямцу. – Черновцы : Рута, 2003. – 78 с.
13. Волков А. Р. Традиційні сюжети та образи (ТСО) / А. Р. Волков // Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – С. 572–574.
14. Нямцу А. Е. Своеобразие трансформации общекультурных традиций в мировой литературе (теоретические аспекты) / А. Е. Нямцу // Біблія і культура. – 2004. – Вип. 6. – С. 47–99.
15. Цветаева М. И. Собрание сочинений : в 7 т. / М. И. Цветаева ; [сост., подгот. текста и коммент. А. Саакянц и Л. Мнухина]. – М. : Эллис Лак, 1994. – . – Т. 3 : Поэмы. Драматические произведения. – 1994. – 816 с.

УДК 004:070(477)

РЕАЛІЗАЦІЯ НОМЕНА «ЗАПОРОЖЕЦЬ» В УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Тяпкіна Н.І., к.філол.н., доцент

Запорізький національний університет

Стаття присвячена аналізу функціонування номена «запорожець» в українському інформаційному просторі. Зосереджено увагу на семантиці назви та її реалізації в сучасному мовнокультурному дискурсі.

Ключові слова: номен, лексема, інформаційний простір, міфологічний дискурс

Тяпкина Н.И. РЕАЛИЗАЦИЯ НОМЕНА «ЗАПОРОЖЕЦ» В УКРАИНСКОМ ИНФОРМАЦИОННОМ ПРОСТРАНСТВЕ / Запорожский национальный университет, Украина.

Статья посвящена анализу функционирования номена «запорожець» в украинском информационном пространстве. Сосредоточено внимание на семантике названия и реализации в современном культурно-языковом дискурсе.

Ключевые слова: номен, лексема, информационное пространство, мифологический дискурс.

Tyapkina N.I. NOMEN “ZAPOROZHETS” IN UKRAINIAN MASS MEDIA/ Zaporizhzhya National University, Ukraine.

In the article functioning of nomen “Zaporozhets” in Ukrainian mass media is analyzed. The study focuses on the nomen’s semantics and representation in modern linguocultural discourse.

Key words: nomen, lexem, informational media, mythological discourse.

У вітчизняній науці поняття **запорожець** було предметом спеціальних досліджень істориків, культурологів, етнологів, фольклористів тощо. Метою нашої розвідки є дослідження особливостей реалізації номена **запорожець** у сучасному вітчизняному інформаційному просторі. Під українським інформаційним простором розуміємо сукупність інформаційних потоків, які є результатом інформаційної діяльності, що акумулює досягнення інтелектуальної праці українського суспільства [1, 45]. Аналіз лексичних реалізацій номена **запорожець** дозволить простежити особливості функціонування в контексті сучасного мовнокультурного дискурсу, репрезентації його в живомовному просторі з виокремленням різномірних культурних нашарувань і трансформацій. Системний опис лексики **запорожець** виявить тенденції семантичного розвитку номінації та проілюструє особливості її функціонування у різножанрових і різностильових текстах.

У прямому значенні **запорожець** — козак Запорізької Січі. **Запорожці** (СУМ II 274) — ‘українські козаки, які жили в пониззі Дніпра за порогами в XVI - XVIII ст.’, напр.: *Було колись в Україні - Ревілі гармати; Було колись - запорожці вміли панувати* (Т.Шевченко). Назва походить від місця локалізації - «за

порогами». **Поріг, пороги** (річкові) зустрічається в більшості слов'янських мов - р. порог, бр. парог, др. порогъ «поріг (у будинку, у річці)»; первісно слово означало, очевидно, суцільну масивну колоду, на якій стояв будинок, у тому числі і двері; запозиченням з української мови є п. роґоґу «річкові пороги» (ЕСУМ IV 522).

Сучасний мешканець м. Запоріжжя - **запоріжець**, у множині - **запоріжці**, напр.: *Книга розповідає запоріжцям, в якому краї вони живуть, чим можна пишатися* (з газети «Запорізька правда»). Лексема походить від ойконіма **Запоріжжя**: «**Запоріжжям** здавна звалась місцевість на островах, що лежали на південь від дніпровських порогів. Місто, розташоване нижче дніпровських порогів, нині затоплених, - тобто за порогами» [2, 66].

Б. Грінченко фіксує вживання слова **запоріжці** зі значенням 'весільні гості, що стоять за порогом хати і дістають свою частку при розподілі короваю' (Грінченко II 83-84), напр.: *Ой ви, славні запорожці, не лякайтеся, за пороги, за високі не ховайтеся! Просимо вас до хати короваєм дарувати* (там само).

У вітчизняному інформаційному просторі активно функціонує лексема **запорожець** — 'марка автомобіля, що випускалася на Запорізькому автомобільному заводі з 1960 по 1994 рік', напр.: *2-го жовтня на площі Ринок у Львові за сприяння УДАІ у Львівській області та клубу антикварних автомобілів «АЗ-Козак» відбулося урочисте свято, приурочене 45-річниці випуску першого «горбатого запорожця»* (з інтернету).

Назва **запорожець** широко репрезентована в українському топоніміконі й антропоніміконі: *населені пункти - с. Запорожець* (Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Херсонської областей); *географічна назва - Запорізька рівнина* - південна окраїна Придніпровської низовини від м. Запоріжжя до Донецького кряжа; *прізвища - Запорожець* (*Валентина Запорожець* - співзасновник Міжнародного конкурсу молодих літераторів «Гранослов»; *Лаврін Запорожець* персонаж твору «Україна в огні» О.Довженка тощо). *База відпочинку «Запорожець»* (с. Кирилівка, Запорізька обл.); *опера* С. Гулака-Артемовського «**Запорожець** за Дунаєм»; чоловічий народний *танець* героїчного характеру з шаблями також називається **запорожець** (Жайворонек 236).

У ботаніці аналізована лексема дала початок назві - абрикос **запорожець**, напр.: *Сорт Запорожець проходить державне випробування. Перспективний для промислового й аматорського садівництва в південних степових областях України. Уже популярний у садівників-аматорів цього регіону* (<http://agroua.net/plant/catalog>).

В інформаційному просторі первинне значення назви **запорожець** — 'козак Запорізької Січі' - представлено переважно в міфологізованих та історичних текстах. У міфологічному та історичному дискурсі слово **запорожець** є абсолютним синонімом до лексем **січовик** (СУМ IX 235) — 'козак Запорізької Січі', напр.: *Людська пам'ять не схвала того, коли і як оселився в них захожий січовик Мирон Гудзь* (П. Мирний) - та **запорізький козак** (СУМ IV 209) чи просто **козак** (там само). У текстах вони можуть функціонувати паралельно. *Козак / запорожець* у міфологічних текстах позначає персонажа, який активно контактує з надприродним, або ж сам є представником надприродних сил - між козаками завжди були так звані «*характерники*», яких ні вогонь, ні вода, ні шабля, ні звичайна куля, крім срібної, не брали. **Характерник** (Грінченко IV 387; СУМ XI 25) — 'чаклун, чарівник', напр.: *Кошовий Сірко був превеликий характерник. Було хто б не задумав воювати з ним - він уже й зна зараз і військо збира...* *Не даром його турки прозвали шайтаном* (Я Нов 72); переносне значення — 'людина, що вродою чи особистісними характеристиками може сильно сподобатися', напр.: *Видно, він очарував її, характерник чорнобривий!.. Вона мало що пам'ятає з того часу про той вечір* (П. Мирний). Як бачимо, лексема фіксується у фольклорі, засвідчена й у художній літературі, напр.: *Дід мій був запорожець... Удався він високий, здоровий та ще в додаток був і великий характерник; знався з відьмами, з чортами* (О. Стороженко); *...шотландський характерник Мак-Ніс, що дослужився до козацького полковника і нині відомий всій Речі Посполитій як Максим Кривоніс* (Ю.Андрухович). Походження затемнене, можливо, від **характер** у первісному значенні 'посада, сан' (Ф IV 223). Поетична мова репрезентує і номен **характерниця** (СУМ XI 25) — 'жін. до характерник', напр.: *- Встань, пророче, з домовини! - Характерниця мовля. Глянув цар: тії ж години Розпустилася земля* (П.Грабовський). Репутацію характерника мали деякі історичні особи. Зокрема, сучасники вважали галдовником наказного гетьмана Івана Золотаренка, який прославився в роки Визвольної війни своїми успіхами в боях з поляками; запорозького кошового Івана Сірка; запорозького кошового Григорія Сагайдачного; славу характерника мав і фастівський полковник Семен Палій. За допомогою характерництва козака Кравчини раптово був схоплений Гнатом Голим зрадник Сава Чалий, який, вирішивши в Січі, перекинувся до поляків і став найзлішим ворогом запорожців (за матеріалами сайту «Характерник» <http://kharakternyk.in.ua>).

Широкою сферою використання лексеми **запорожець** є фольклор, зокрема: прислів'я та приказки, напр.: *Чи пани, чи ви ляхи, а ми запорожці, пам'ятайте, вражі сини, що ми всім не хлопці!* (М. Номис); легенди та перекази, напр.: «*Походження й доля запорожців*», «*Чорногори-запорожці*», «*Де жили запорожці*», «*Запорожці на річці Самарі*» тощо (СС).

Міфологічний дискурс залучає номен **запорожець** у художні твори, близькі за формою та сюжетом до переказів і легенд (Бодянский О. «Наскільки українські казки запорожця Іська Материнки», М.Гоголь «Запропаща грамота», О.Стороженко "Закоханий чорт" тощо). Міфологізованим текстам притаманна ідеалізація життя на Січі, зв'язок із потойбіччям, героїзація образів, напр.: *Ой полем, полем Килимським, То шляхом битим гординським, Ой там гуляв козак Голота, Не боїться ні огня, ні меча, ні третього болота* («Дума про козака голоту»). У міфологічних текстах запорожці постають героями, наділеними надприродними здібностями, напр.: *Стала ходити чутка, що живуть десть запорожці - таке військо, що й не приступиш. Орудював ними кошовий-характерник* (СС 106). Це явище засвідчує і художня література, напр.: *Ну то вже дурниця, що ляхи з переполоху провадять, буцім запорожці ростуть у Великому Лузі з землі, як гриби, або що в запорожця не одна, а дев'ять душ у тілі, що поки його вб'єш, то вбив би дев'ятеро простих козаків... Вони напускають ману на чоловіка...* (П.Куліш). Значення 'запорожець-чаклун, надприродна істота' розвинулося в переказах і легендах, і, напевне, пояснюється силою, незвичною поведінкою та зовнішністю об'єктів номінації, що спричинилося до асоціювання назви й поняття з потойбіччям.

Зв'язок понять **запорожець** / **козак** / **характерник** / **чаклун** засвідчують назви **галдовник**, **маноцівник**, **химородник**, **химород** тощо.

Демономен **галдовник** (Чабаненко І 217) – 'чаклун', 'чарівник' функціонує в етнографічних джерелах та словниках, напр.: *Між запорожцями були такі галдовники, що уміли і кулі ворожі одвертати, і югу на ворогів наводити* (ЯСл 171), варіант **галдовик** (ЯНов 107), напр.: *Галдовиків попи ніколи не ховали, а ховали їх запорожці по-своєму... (там само); галдун, напр.: То не циган, а галдун* (Чабаненко І 218). У говірках Нижньої Наддніпрянщини функціонує корелят жіночого роду в двох словотвірних варіантах - **галдовка** (Чабаненко І 217), **галдовниця** (там само, 218). Назви праслов'янського походження, можливо, ще праіндоевропейського, споріднені з **колдун** (Ф ІІ 287), лит. *kalba* 'мова'; лтш. *kalada* 'шум, сварка'.

У словнику Б.Грінченка вживається демонолексема **маноцівник** - 'чарівник', напр.: *Запорожці маноцівники були, такі й лицарі були - страшне діло! Оце розстелють бурку по воді та сядуть по вуглах чотирі чоловіка, та й плывуть* (Грінченко ІІ 404). Пов'язане з лексемою **манівець** (ЕСУМ ІІІ 383)

- 'обхідний, кружний шлях; невірний шлях', споріднене з **манити** (ЕСУМ ІІІ 382; Ф ІІ 569), слово праслов'янського, можливо, індоєвропейського походження - порівн., рос. *мана* 'приманка'; лит. *піопуї* 'чаклувати'; споріднене з д.-інд. *maуа* 'чарівна сила, обман, ілюзія'.

Химородник (Грінченко ІV 398) – 'знахар, чаклун', напр.: *У Великому Лузі, ще за запорожців, жив химородник Хвесько. Його дуже боялись і слухали козаки* (Я Нов 104); *Отсе не удавай із себе химородника, не бурли, як кабан у кориті!* (П.Куліш). Походить від **химорода** (Грінченко ІV 397) – 'чаклунство'. Корелят жін. роду - **химородниця** (Грінченко ІV 398) – 'чарівниця, відьма'.

В українському мовному просторі фіксуємо демономен **оборотень**, що корелює з поняттям **характерник**, напр.: *Великим оборотнем був легендарний отаман Іван Сірко. Він умів перевтілюватися в хорта (гончого пса і таким чином дізнавався про таємниці ворога)* (Войтович 343). Лексикографічні джерела української мови відповідний номен не засвідчують, натомість словник Г.Далі фіксує це слово в значенні 'вовчулака, людина, обернена відуном' (Даль ІІ 611). Наявність мотивувального слова **обертатися** у значенні 'перетворюватися на іншу істоту або предмет, перевтілюватися' (СУМ V 492-493) дає підстави говорити, що й номен **оборотень** не є запозиченням в українському живомовному просторі. Напевне, мовна практика віддала перевагу слову **перевертень**.

Еволюція аналізованої лексеми **запорожець** простежується на рівні якісних та кількісних змін. Найголовнішими механізмами її розвитку є формування значень на базі існуючого поняття (**запорожець**

- 'козак Запорозької Січі', 'населений пункт', 'марка автомобіля', 'сорт абрикоса' і таке інше. Лексико-семантичні трансформації зумовлено лінгвальними та екстралінгвальними чинниками. До позамовних факторів, які вплинули на розширення семного складу лексеми, належить позитивна оцінка носіями мови назви у зв'язку зі славним історичним минулим українського народу.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Войтович - Войтович В. Українська міфологія / Войтович В. - К.: Либідь, 2002. - 664 с.

Грінченко - Словарь української мови: В 4 т. / [авт.-уклад. Б.Грінченко]. - К., 1907-1909.

Даль - Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. - 8-е изд. / [авт.-уклад. О.Даль]. - М.: Русский язык, 1981-1982.-Т.І-ІV.

Жайворонок - Жайворонок В. Знаки української етнокультури. Словник-довідник / Жайворонок В. - К.: Довіра, 2006. - 703 с.

ЕСУМ - Етимологічний словник української мови: У 7 т./ [ред.-упоряд. О.С.Мельничука]. - К.: Наук. думка, 1982-1989. -Т.1-3.

СС - Січова скарбниця. Легенди та перекази Нижньої Наддніпрянщини/ [упоряд., мов.редакція, передне слово і прим. В.Чабаненка]. - Запоріжжя: ЗДУ, 1999. - 492 с.

СУМ - Словник української мови./ [ред. колегія Білодід І. К., Бурячок А.А., Гнатюк Г.М. та ін.] - К.: Наук. думка, 1970-1980. - Т. 1 - 11.

Ф - Фасмер М.Этимологический словарь русского языка/ Пер. с нем. и доп. О.Н. Трубачева. - М.: Прогресс, 1964-1973.-Т. 1 -4.

Чабаненко - Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини: У 4 т. / Чабаненко В.А. - Запоріжжя: ЗДУ, 1992.

Я Нов - Новицкий Я. П. Народная память о Запорожье: Предания и рассказы, собранные в Екатеринославе 1875-1905 г./ Я.П. Новицкий. Репринт. воспроизведение изд.1911г. – Рига: Спридитис, 1990. – 118,[1] с.

Я Сл- Яворницький Д. Словник української мови/ Яворницький Д. - Катеринослав: Слово,1919. - Т.1. - 342 с.

ЛІТЕРАТУРА

1. Словник журналіста: Терміни, мас-медіа, постаті / [заг. ред. Ю.М.Бідзілі]. - Ужгород: ВАТ «Закарпаття», 2007. - 224 с.
2. Коваль А. Знайомі незнайомці: Походження назв поселень України/ Коваль А. - К.: Либідь, 2001. - 304 с.
3. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків: У 3-х тт./ [редкол.: П.С. Сохань (голова) та ін.] - К.: Наук. думка, 1990.

УДК 821.161.2Ю – 94.09

ПУБЛІЦИСТИЧНА ТВОРЧІСТЬ ПИЛИПА ЮРИКА

Чернявська Л.В., к. філол. н, доцент

Запорізький національний університет

У статті аналізуються особливості публіцистики Пилипа Юрика 2000-х років. Розглядаються проблемно-тематичні рівні публіцистики автора.

Ключові слова: образ автора, читач, публіцистика.

Чернявская Л.В. ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОЕ ТВОРЧЕСТВО ФИЛИППА ЮРИКА / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье анализируются особенности публицистики Филиппа Юрика 2000-х годов. Рассматриваются проблемно-тематические уровни публицистики автора.

Ключевые слова: образ автора, читатель, публицистика.

Chernyavska L.V. THE SOCIAL AND POLITICAL JOURNALISM P.YURYIKA / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

The article is dedicated to the peculiarities of the social and political journalism of P.Yuryika of 1990-s years.

In article we was made an attempt to analyse the problematical and thematical peculiarities of anthores's publisistical novels.

Key words: the author's image, the reader, the social and political journalism.

Публіцистику називають літописом сучасності, бо вона в усій повноті відображає плинну історію, звернена до нагальних проблем суспільства - політичних, соціальних, філософських тощо, близька до художньої літератури. Як і белетристика, публіцистика тематично невичерпна, має величезний жанровий діапазон, багаті виразні ресурси. Усі ці особливості зумовили своєрідність образної системи публіцистичного стилю.